

Professor Nurksele pühendatud loeng Euroopa Komisjoni asepresidendilt Siim Kallaselt, Eesti Panga konverentsil „Euroopa majanduse võimalused üleilmses konkurentsisis”
Tallinnas, 23. mail 2007

Eesti kroon 15

Mida aasta edasi, seda suurem on revolutsiooni- ja reformiveteranidel soov heldimusega meenutada läbi elatud sündmusi, kiusatus keskenduda tunnetele, ning näha kõike nii kaunites värvides kui võimalik. Minu elus oli öö vastu 20ndat juunit 1992 tõenäoliselt kõige eredam öö (milline kummaline sõnapaar!). Samas on selge, et mida aeg edasi, seda objektiivsemalt on võimalik toimunut hinnata.

Meil on põhjust rahul olla. Eesti kroon on hästi toiminud.

Pärast rahareformi küsiti minult paljudel välisesinemistel – mis on ühe eduka reformi saladus? Tuletasin enda jaoks veendumusel põhineva vastuse – selleks on vaja nelja koostisosa: head ideed, head teostust, ühiskondlik-poliitilist toetust ja õiget ajastatust.

Kuigi Eesti kroon (Eesti rahasüsteem) oli hea rahandustehniline idee, me oleme uhked ka selle idee tõhusa teostamise üle, oli Eesti kroon ka ülitähtis ühiskondlik ja poliitiline idee. Ja see idee teostus.

Eesti rahvas sai sellise oma raha, nagu ta ideaalis endale ette kujutas. Eesti kroon on olnud Eesti iseseisvuse tagamise üheks kõige stabiilsemaks ja usaldusväärsemaks alusehitiseks. Eesti kroon on pidanud vastu soovidele teda poliitiliselt kõigutada, on rahandustehniliselt hästi hoitud, andnud väga kindla raamistiku Eesti majandusele.

Nende tõdemuste juurest tahan nüüd üle minna meie tulevase raha – euro – kui tähtsa rahandusliku, majandusliku, aga eriti – poliitilise – projekti vaatlemisele.

Olen alati olnud euroopa ühisraha vajaduse pooldaja ja sellega seoses ka kroonist loobumise paratamatuse tunnustaja. Põhjused selleks olid meie jaoks selged juba siis, kui Euroopa rahal veel nimegi polnud. Eurotsooniga liitumise eelised on selged ka täna. Eelkõige on see majanduse suurem stabiilsus ja nii kodanike kui ettevõtete arvelduste, ostmise ja müümise vabastamine vajadusest arvutada erinevaid vahetuskursse ja arvestada erinevate valuutade erinevaid riske.

Euro on olnud väga suure majandusliku tähtsusega projekt ja tema edasine arendamine on meile kõigile väga tähtis. Olen valmis jagama paljude inimeste arvamust, et just ühisraha on see, mis teeb Euroopa majanduse ühinemise pöördumatuks.

John Maynard Keynes kirjutas 1941aastal, et tore on, kui maailmas on 30 erinevat riiki oma lippude, parlamentide ja tavadega, aga miks peaks nende vahel ringlema 30 erinevat raha? Tema, kes kuulus briti ülemkihi hulka, pidas juba siis täiesti loomulikuks loobumist Suurbritannia rahvuslikust valuutast – naelsterlingist.

Täna on (ilmselt) juba palju räägitud euro majanduslikest aspektidest koos tõdemusega, et euro on rahanduslikult kindlasti hea valuuta. Kas euro on sama usaldusväärne kui Eesti kroon? Ta on majanduslikult usaldusväärsem, kuna ta on suurem. Selles suhtes on märkimisväärne, kuidas maailma rahandusajaloos asendas dollar naelsterlingi kui maailmavaluuta. Naela rahapoliitika oli sel ajal palju usaldusväärsem kui dollari oma, aga otsustavaks kujunes dollari maht, mille taga oli Ameerika majanduse kiiresti kasvav hiigelvõim. Täna on märgata, et Euro kui rahvusvahelise reservvaluuta ja investeerimisvaluuta roll kasvab. Eurost on saanud valuuta, mis võistleb rahvusvaheliste

väärtpaberite denomineerimisel edukalt dollariga. Euro on sama usaldusväärne, kui kroon sõltumatu keskpangapoliitika vaatenurgast.

Mis aga erineb Eesti kroonist, see on euro märksa keerukam ajalugu, mis võib-olla on mõjutanud ka tänast suhtumist temasse erinevates Euroopa Liidu liikmesriikides.

Kui Eesti rahva jaoks Eesti kroon oli ja on tähtis rahvuslik sümbol, mida üldiselt armastatakse, siis suhtumine eurosse on märksa vastuolulisem. Uuringud näitavad, et euroopa rahvad, kelle rahahüvikuks on euro, suhtuvad eurosse üsna erinevalt. Aprillis tehtud avaliku arvamuse uurimus näitab, et tervelt 61% EU25 kodanikest ei arva, et nad on eurost mingit kasu saanud. Eriti madal on arvamus eurost Itaalias, Saksamaal, Hollandis ja Hispaanias. Suur osa Euroopa avalikust arvamusest on veendunud, et euro on kaasa toonud hindade tõusu, kuigi asjatundjate arvamus seda olulisel määral ei kinnita.

Itaalia valitsuse endised juhid rääkisid eurotsoonist lahkumisest.

Mis on üks peamisi euro usaldusvääruse kõigutajaid, see on paljude maade poliitikute soov saavutada lühikeses perspektiivis poliitilist edu, leida patuoinas euro näol majandusraskustele, milleks on hoopis muud põhjused. Näeme seda pidevalt erinevate riikide valimiskampaaniates. Seda arvamust levitavad väsimatult ka Euroopa mõjukad ametiühingukoondised.

Euro oli ja on väga olulisel määral lisaks majanduslikule ka suur poliitiline projekt. Hiljuti leidsin ühest raamatust huvitava kirjelduse, kuidas Prantsuse juhtkond eesotsas president Mitterrand'iga otsustas jõuliselt asuda ühisraha eurot toetama ja projekti ellu viima. Prantsuse juhtkond asus sellele seisukohale sügavalt poliitilistel motiividel. Nimelt oli äsja teoks saanud Saksamaa taasühinemine ja see tekitas Prantsuse liidrites suuri kartusi Saksa uue võimaliku ülevõimu ees Euroopas. Vastukaalu nägid nad Euroopa Liidu suuremas integreerumises, mille üheks osaks oli ühine raha. Sakslaste sümbolid oli vaja asendada Euroopa sümbolitega, deutschmark euroga.

Kui euro loodi, siis kehtestati euroga ühinemiseks teatud kriteeriumid ja teatud reeglid euro ohjamiseks. Nende hulgas olid tarbijahinna tõusu piir, pikaajalise laenu intressi ülempiir, riigivõla suhe sisemajanduse kogutoodangusse (60%) ja eelarve talutava puudujäägi ülempiir (3%). Kõik kõva rahapoliitika seisukohalt mõistetavad ja makromajanduslikult põhjendatud seisukohad. Tegelikult olid ka kriteeriumid euroga ühinemiseks mitte ainult rahandustehnilistest vajadustest lähtuvad, vaid ka poliitilise iseloomuga. Nad olid paljuski seotud eurole ülemineku poliitilise taustaga Saksamaal, kus avalik arvamus oli eurole ülemineku suhtes kõige vähem soodus kõikidest eurot kasutusele võtta soovinud riikidest.

Seda teada on tänast olukorda silmas pidades äärmiselt oluline. Nimelt Saksa rahapoliitika asetas võitluse inflatsiooni vastu nii tähtsale kohale. Juhtmõte oli – ei iial enam Weimari vabariigi inflatsioonikatastroofi. Teadagi, mis Weimari vabariigile järgnes. Täna, kui Euroopa rahapoliitika on üldiselt hoidnud inflatsiooni madalal, ei mäletata, kui palju paha võib teha suur inflatsioon. Meie oma probleemidega inflatsiooni ohjeldamise vallas peame sellest aru saama.

Euro ajaloos on mitmeid poliitilisi nüansse ja vastuolusid.

Varsti on euro käibel üle pooltes liikmesriikides, teenindades küll suuremat osa Liidu majandusest. Aga algusest peale on kolm vana liikmesriiki hoidnud eemale euro kasutuselevõtust. Taani ja Suurbritannia on eemal vastavalt kokkulepitud lisaklauslitele, aga Rootsil pole euro kasutuselevõtust hoidumiseks mingit juriidilist alust. Aga keegi ei esita Rootsile küsimust – millal kavatsete lepingut täitma hakata? Pealegi näib, et kolm vana EL liikmesmaad ei kavatsegi euroga ühinemist peatselt ette võtta. Neil ei lähe majanduslikult

halvasti, raske on (kuigi selliseid materjale on viimasel ajal avaldatud) tõestada, et euroga ühinemine parandab nende majanduslikku olukorda. See toidab teatud ebakindlust, usaldamatust euro suhtes nii nendes riikides, kus ta käibib, kui ka nendes, kus alles kavandatakse rahvusvaluuta asendamist euroga.

Ühe rahapoliitilise kriteeriumiga tekkis kohe poliitiline probleem. Selgus, et riigivõla SKP suhte ülempiir ei luba euroga ühineda mitmeid liikmesriike, nagu Belgiat ja Itaaliat. Leiti aga, et poliitiliselt oleks see kehv, kui Euroopa Liidu asutajamaad jääksid eurotsoonist välja. Niisiis mugandati riigivõla kriteeriumit, nii et riigivõla suuruse puhul võeti arvesse head tahet ja lubadust muutuda paremuse poole, inflatsioonikriteerium aga on jäänud jäigaks. Aga miks riigivõla suurus on majanduspoliitiliselt vähemtähtis, kui eelarve puudujääk? Ühesugused pommid tulevikule mõlemad.

Kui vaadata, mis on toimunud riikidega ja nende avaliku rahanduse haldamisega eurotsooni sees, siis selgub, et on vaid üks tõeliselt valuline küsimus, mis on pideva tähelepanu all. See on eelarve puudujääk. Selle kontrolli all hoidmiseks nõutakse riikidelt tõhusaid samme, vastasel korral ähvardavad reaalsed sanktsioonid. Ma ei ole märganud sama jõulist lähenemist ei inflatsiooni ega pikaajalise laenu intressimäära, ja mis veelgi tähtsam, riigi võlakoorma suhtes. Kui vaadata, mis on juhtunud inflatsiooniga eurotsooni sees, siis võib näha, et päris tihti on seda kriteeriumit rikkunud Iirimaa, Kreeka, Luksemburg ja ka teised.. Pikaajaliste intresside määradega on pilt ühtlasem.

Riigivõla asjus on pilt kõige keerukam. 7 riigil 13st ületab riigivõlg 60% SKPst. Itaalia ja Kreekal on see üle 100%. Tõsi, tendents on paranemise poole. Mõni riik, nagu Belgia, on riigivõla toonud 1999nda aasta 113,6%lt alla 86,3%le. Saksamaa, Prantsusmaa ja Portugali riigivõla tase kasvas ja ületas 60% raja. Viimastel aastatel on nii Prantsusmaa kui Saksamaa riigivõla tase hakanud alanema. Oluliseks sündmuseks Euroopa rahapoliitikas oli stabiilsuspaktist, rahapoliitilistest kriteeriumidest kinnipidamise kriis 2003ndal aastal, mis oli seotud lubatust suurema eelarve puudujäägiga eelkõige Saksamaal. Selle lahendamiseks tehti liikmesriikide nõukogus Euroopa komisjoni poolt ette valmistatud kompromissotsus stabiilsuspakti täpsustamiseks, mida võib küllalt põhjendatult pidada eelkõige poliitiliseks kompromissiks väga tõsisest euro kriisist ülesaamiseks.

Pärast stabiilsuspakti reeglite täpsustamist, mille kohta oli ka palju kriitikat, on euro rahapoliitiliste põhimõtete järgimine selgesti paremuse suunas liikunud. Keegi ei vaidlusta täna kriteeriumide endi põhjendatust, mis on Eesti seisukohalt väga oluline.

Mida ma peaksin täna euro usaldusväärsuse jaoks esmatähtsaks? Vastus on – see on euro kui ametliku rahaühiku laienemine üle kogu Euroopa Liidu.

On asjakohane küsimus, kas eurotsooni laienemine on üldse poliitiliselt eelistatud või hoopis tõrjutud ettevõtmine.

Euroopa Liidu rahandusjuhtide seas liikmesriikides ja ka Euroopa Keskpangas on mõjukad ringkonnad, kes ilmselgelt ei soovi eurotsooni laienemist üleüldse. Ja seda samuti mitte makromajanduslikel, vaid poliitilistel põhjustel. Eksisteerib ettekujutus, et sellise suure ja segase kehandiga, nagu seda on tänane Euroopa Liit, pole enam võimalik eesmärgistatud poliitikat ajada, vaja on riikide juhtgruppi. Näiliselt sobib selleks eurotsooni riikide rühm.

Tegemist on ohtliku eksiarvamusega. Mis ometigi võib olla probleemiks euroga liituda soovijatele, sealhulgas Eestile.

On poliitikuid eurotsooni riikides, kellele nii meeldib mõte eurotsoonist kui suletud kindlusest, kus euro kaitseks mahajäänud tootmisettevõtteid mujalt lähtuva konkurentsi eest. See on ummiktee. Euro peab olema euroopa majanduspoliitika tugevuse sümbol, Euroopa edu sümbol, mitte mahajäämuse sümbol.

Kui ma muretseksin euro tervise pärast, kui euro on laienenud kõikidesse liikmesmaadesse, siis peamine asi, mida tõeliselt on vaja hallata, on riigieelarvete puudujäägid. Seda saab kontrolli all hoida kas otseste rahaliste sanktsioonide ähvardusega või ka keskpanga intressimääradega. Kui eelarved on tasakaalus, siis on kõige olulisem inflatsiooni põhjustav tegur kontrolli all. See on elementaarne.

Aga ärme unustame siiski eespool öeldut inflatsiooniga võitlemise poliitilisest tähtsusest.

Kas on mingit võimalust poliitiliselt muuta olukorda, kus kõik rahapoliitilised kriteeriumid on võimalikele liitujatele just nii olulised, nagu nad täna on? Ma ei näe seda võimalust. Põhjus on väga lihtne. Puudub igasugune huvi muuta eurokriteeriume. Sest nendest kinnipidamine näitab paranemise suunda, eriti, mis puutub eelarve tasakaalu ja inflatsiooni. Aeg-ajalt ilmneb mõnes liikmesriigis huvi muuta ja mugandada just seda parameetrit, mida rahapoliitiliselt muuta ei tohi – eelarve puudujäägi kriteeriumit. Kui keegi avab selle teema mõne valitsustevahelise konverentsi raames, siis võib arutelu lõppeda kompromissiga, mis ei aita kuigi palju euro laienemist, aga teeb kahjuliku muganduse eelarve puudujäägi kriteeriumi järgimise reeglites. Siit tuleneb ka, et otsustajad Euroopa Komisjonis ja Euroopa Keskpangas ei saa liituda soovijatele pakkuda poliitiliselt mingit mitteortodoksset võimalust, ainult ranget kinnipidamist kehtestatud reeglitest. Sest dilemma oli just sama, mis eespool mainitud.

Täna on kõige laiemalt arutatav küsimus – kaua Eesti kroon veel rahvusvaluutana käibib? Teoreetiliselt oleksime me täna pidanud taskus kandma juba hoopis teistsuguseid rahatähti – eurosid. Aga on läinud teisiti. Mida nüüd edasi teha? Kuidas olla, kuidas toimetada muutunud oludes? Kuidas sellesse kõigesse suhtuda?

Seegi on pisut laiem teema, kui ainult ühe rahaühiku asendamine teisega. Me oleme ju alati rääkinud, et rahasüsteem – see on taust, milles majandusel on hea toimetada. Raha ise ei loo väärtusi, ei loo jõukust. Ei maksa siis nüüd seda põhimõtet unustada. Ei maksa eurole ülemineku küsimust lahutada majanduse üldisest võistlusvõimest, valmidusest reageerida võimalikele ebameeldivustele.

Eesti kroon oli ja on Eesti majanduspoliitika tähtis osa. Kui krooni loodi, oli Eesti majanduspoliitika eesmärk ja kredo lihtne. Eesti rahasüsteem, Eesti õigusruum, Eesti maksupoliitika peavad looma võimalikult soodsad tingimused tootlike jõudude arenguks, toetama turumajandust ja eraettevõtlust. See tähendas ka välismaiste otseinvesteeringute sissevoolu soodustamist, mis ongi olnud üks Eesti majanduse arengu võtmetegureid. Ja ongi üldiselt hästi läinud.

Meil olid suured ootused Eesti ettevõtjate energiale ja loominguisusele. Vaatan selles küsimuses tagasi möödunud 15 aastale üsna erisuguste tunnetega. Algas oli võimas.

Kord algusaegadel külastasin üht panka põhjamaises naaberriigis ega saanud aru, kuhu ma olen sattunud. Kiviaegne tehnoloogia, halb teenindamine. Niivõrd palju olid tollaegsed vastloodud Eesti juhtpangad oma tasemelt ees.

Juhtus aga nii, et moodsad Eesti pangad muutusid keskmiste põhjamaiste pankade harukontoriteks. Mulle on see alati olnud sügavaks pettumuseks. Mitte Hansapank ei võtnud üle Swedbanki, vaid vastupidi.

Täna Euroopa pangandusmaastikul käib äge võitlus. Ühinetakse, ostetakse osalusi, võetakse üle. Küll mul oleks hea meel, kui Hansapank või mõni muu Eesti pangakonsortium ründaks osalust mõnes suures Euroopa pangas, mis on ka maailmas arvestatavad tegija! Samas pole põhjamaised pangad Euroopas suured tegijad, rääkimata maailmast.

Eesti metsatöösturid löid võimsa ettevõtte – ja müüsid selle siis soomlastele maha.

Ma pole kapitali vaba liikumise vastane, ma olen selle tuline pooldaja. Ma pole omandi ostmise ja müümise vastu. Kapitali vaba ost ja müük teenib ju eeldatavasti kapitali suurema tõhususe huvisid. Võiksime niisiis eeldada, et edukate Eesti ettevõtete müük on suurendanud Eesti kapitali tõhusust, andnud Eesti ettevõtjatele uut hoogu uute toodete loomiseks, uute firmade rajamiseks, rahvusvahelise haarde loomiseks ja laiendamiseks. Ometi ei näe ma Eesti kapitali hoogsat laienemist, mida võiks eeldada tänu ettevõtete müügist saadud miljarditele. Mis on puudu? Visioon? Ettevõtlikkus? Haare? Riskijulgus? Mis takistab? Laiskus? Mugavus? Liiga hea elu?

Muidugi, ma ei taha olla ebaõiglane. On palju ettevõtteid, kes on oma rahvusvahelist haaret tasapisi laiendanud, suurendanud tootmist ja eksporti. Mööblitöösturid, tekstiil, laevaremontijad, infotehnoloogid (nt Skype) ja paljud veel. Nende käes on täna ka tuleviku Eesti majandusarengu võti. Kõik majanduse edulood minevikus põhinevad lõppkokkuvõttes oma võistlusvõimeliste toodete olemasolul.

Ma saan aru, et Eesti korralikus seltskonnas ei poetata head sõna Tallinki omanike aadressil. Võib-olla on nad mõningaks kriitikaks isikutena ka põhjust andnud. Aga ettevõtjatena on neil jätkunud haaret ja visiooni.

Aprillikuu lõpu sündmused on meid kõiki nagu nõidusunest äratanud. Me küsime endalt – kas Eesti on ikka nii tubli, nagu me siiaamaani arvanud oleme? Kas oleme tõesti edukalt lahendanud meie ees olnud sise- ja ka majanduspoliitilised probleemid? Mida teha edasi?

Igatahes tuleb teha üks tõsine majandus- ja sisepoliitiline inventuur, *due diligence*, teha seda tõsiselt, loominguiliselt, enesekriitiliselt.

Muuhulgas tasub veidi analüüsida ka Eesti kuvandit Euroopas ja maailmas. Maailm ja ka Euroopa on pealiskaudsed. Vahest otse naljakalt pealiskaudsed. Üks inimene, kes peab Eestist väga lugu ja teab meie positiivseid saavutusi, küsis minult, kas teil seal Riias tänavu lund ka sadas...

Otsused langetatakse tihti just kuvandi, üksikute märkide ja kujutluste põhjal. Mul on mõnikord mulje, et mõned paljuleheküljelised analüüsid ja käsitlused lähtuvad mitte asjaolude põhjalikust ja sügavuti minevast uurimisest, vaid oodatavatest (soovitavatest) järeldustest, mis omakorda põhinevad poliitilistel eelistustel ja kuvanditel ning märkidel. Muide, seda on rääkinud ka Henry Kissinger, hoiatades poliitikuid kriitikavabalt uskumast luurete ettekandeid.

Eesti kuvand on siiaamaani olnud väga positiivne ja see on meile palju kasu toonud. Mis on selle kuvandi koostisosad? Neid on mitmeid, kindlasti on nende hulgas modernsus, avatus, kiire majandusareng, hea investeerimiskeskond ja ka sisepoliitiline stabiilsus ning kodurahu. See viimane on nüüd hoobi saanud ja kuvandi selle osa paikamine on kindlasti esmatähtis ülesanne, millel ma ei hakka siinkohal peatuma. Meie kuvandis ei ole korruptsiooni ja protektsionismi. Küsime – kuidas on nende muude kuvandi osadega? Kas Eesti on ikka piisavalt modernne, kas meie investeerimiskeskond on endiselt ligitõmbav? Kui kuvandi ühes osas on muresid, siis seda olulisem on tugevdada teisi osi uute sammude ja otsustega. Üldiselt on alati kõik nõus, et võti on innovatsioon ja arendustegevuses ja et vaja oleks erasektori ning riigi koostööd. Aga kuidas seda praktiliselt teha? Vaja on projekti. Mul on üks idee.

Viimase kahe aasta jooksul on Euroopa Komisjoni majanduspoliitilistes aruteludes kogu aeg tähtsamale kohale liikunud energia küsimused. Kes suudab paindlikult reageerida kõigele sellele, mis viimasel ajal muret tekitab, see on võidumees. Energiasõltuvus, tagavarade ammendumine, süsihappegaasi liigne tootmine – kõik otsivad lahendusi.

Euroopa Liidu energiastrateegia koosneb neljast alajaotusest. Nende järjestus on väga tähtis. Esimesel kohal on energiaturu korraldamine. Nimelt vajalikes struktuursetes muutustes

nähakse põhilist tagavara energiaebameeldivustele reageerimisel. See mõjus ka 1973nda aasta õlikriisi ajal. Teisel kohal on energiasäästlikud strateegiad, kolmandal taastuvate ja uute energiaallikate kasutuselevõtt, ja alles neljandal väljastpoolt tulevate energiatarnete turvalisus. Energiaturu parem korraldamine tähendab eelkõige suuremat konkurentsi ja suuremaid valikuid tarbijale. Võtmeküsimus on tootmise ja jaotusvõrkude ärihuvide lahutamine. See tähendab ka monopolide võimu tõrjumist ja madalamaid energiahindu. Eesti energiapoliitilised seisukohad on üleeuroopalises väitluses langenud kokku Saksa ja Prantsuse suurte monopolide huvidega. Ilmselt ka Eesti Energia huvidega. See tähendab, et ka Eesti on sisuliselt olnud vastu energia tootmise ja jaotamise ärihuvide lahutamisele.

Lasen oma fantaasial pisut lennata. Ma mõtleksin võimaluse peale luua riigi ja erakapitali koostöös mingi suur üksus, mis tegeleks energiatehnoloogiliste lahenduste otsimise ja arendamisega, millel oleks nii korralduslik (riigi seisukohast) kui ka äriline väärtus. Kes suudab selles valdkonnas kiiresti edasi minna nii riiklikul kui ka ärilisel tasemel, on tänases maailmas võidumees. Niivõrd kuuma punkti on tõusnud energiateemad. Energiatehnoloogia arenduskeskus oleks miljardiprojekt, mis tuleks luua täiesti uuena, mitte anda raha mingitele juba olemasolevatele struktuuridele, kus see kaotaks vajaliku hoo ja edasiliikumiskiiruse. Julgeolek, keskkonnakaitse, süsihappegaas, ökonoomika, infotehnoloogia, uued kütused, kokkuvõid – milliseid alasid energiaülesande püstitus ei haaraks!

Sellise keskuse käimalükkamine pole keeruline, või õigemini – pole nii keeruline, kui käiguhoidmine ja tulevikus ümberkorraldamine. Euroopa jälgib täna suure tähelepanuga, mis saab "Airbus" ist. Kui poleks olnud suurt poliitikat, poleks täna olemas võimast konkurentsivõimelist lennukitööstust. Aga poleks ka olemas tänaseid poliitikast põhjustatud raskusi ettevõtte töö korraldamisel.

Igatahes oleks võimas panus energiatehnoloogilisse arendustegevusse uus ja õigel korraldamisel silmapaistev element Eesti positiivsesse kuvandisse.

Lõpetuseks kordan, et olen Eesti eurole kiire ülemineku pooldaja. Kindlasti tuleb teha kõik, et see juhtuks nii kiiresti kui võimalik. Tundes uhkust oma turumajanduse üle, tuleks siiski üle vaadata, kas meil ikka toimib tõhus konkurents müüjate vahel. Kas tõesti pole sisulisi väikeseid kartellikokkuleppeid pakujate vahel? Ehituses? Kütusemüügis? Kuidas vein saab Eestis isegi makse arvestades nii kallis olla? Paljud olulised hinnad näivad rutuga jõudvat Euroopa kõrgele tasemele. Miks? Kas kodumaine võistlus pole mitte puudulik? Euroga ühines enne meid Sloveenia, kohe liituvad Malta ja Küpros. Kõhe hakkab. Tekib mahajäämise tunne. Euro annab juurde turvalisust, mille vajaduses oleme just äsja jõudnud jälle veenduda.

Tulen tagasi helgete mälestuste juurde Eesti krooni kehtestamise ajast. See suhteliselt väike meeskond, kes lõi Eesti rahasüsteemi, koosnes väga erinevatest inimestest, erineva haridustasemega, erineva vanusega. Enamasti küll olid inimesed väga noored. Aga peamine oli, et sellel meeskonnal polnud eelarvamusi, polnud kinnisideid, lemmikideid, dogmasid, millest ei saanud loobuda. Mistahes variandid ja ettepanekud võeti innu ja huviga käsitlemisele. Midagi sarnast oleks vaja ka praegu. Luua üks eelarvamusteta rühm, kes kaaluks kõiki võimalusi, mida on võimalik teha selleks, et eurole kiiresti üle minna. Muidu võib ajaloo peavoolust veidi kõrvale jääda.

Lõpetuseks kordan ühte oma lemmiklauset – majandus on nagu jalgratas. Kui kogu aeg pedaale ei talla, kukub külili. Iga päev ja aasta on uus. Võistlus ja võitlus ei püsi paigal. Uni on mõnus. Aga ärkamine on tarvilik.